

РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ОСОБИСТОСТІ: ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

У статті автор розглядає поняття соціального статусу. Аналізується співвідношення класичних в соціології критеріїв формування соціального статусу індивіда (влада, дохід, освіта і престиж). Запропоновано основні концепції щодо ролі університетської освіти у формуванні соціального статусу індивіда.

Ключові слова: університетська освіта, соціальний статус, стратифікація, висхідна мобільність

Вступ. У сучасному суспільстві складаються нові форми соціальної диференціації, спостерігаються зміни в усвідомленні особистістю, групою своєї соціальної позиції, місця в соціальній структурі, оскільки внаслідок активності різних соціальних суб'єктів утворюються нові соціальні позиції, тому відповідно оновлюється соціальна структура як така. Різноманіття відносин, ролей, позицій призводить до відмінностей між людьми в кожному конкретному суспільстві. Теорія соціальної стратифікації покликана описувати систему нерівностей між групами (спільнотами) людей і передбачає, що певні соціальні відмінності між людьми набувають характеру ієрархічного ранжування. Будь-яка людина займає багато позицій у суспільстві. Кожна з цих позицій, що передбачає певні права та обов'язки, є "статус" [1, с. 53].

Сучасний ієрархізований соціальний простір значною мірою відображає специфіку соціально-культурної детермінації суспільної взаємодії, де соціальний статус постає одним із основних критеріїв диференціації та стратифікації нинішнього українського суспільства [2]. Пошук оптимальних шляхів його подальшого вдосконалення потребує створення цілісної системи статусів та наукового обґрунтування механізмів її формування і розвитку, аналізу поняття "соціальний

статус особистості", його змісту, значень, яких воно набуває в процесі розвитку соціологічної думки, структури цього феномена, його функцій, детермінант розвитку та форм прояву.

Актуальність вивчення проблеми соціального статусу як в теоретичному, так і в практичному плані полягає в тому, щоб певним чином впорядкувати ці відносини між людьми, що різняться між собою у багатьох аспектах. Доречним буде розгляд тих факторів, які впливають на формування соціального статусу особистості. Одним із таких факторів постає, на наш погляд, університетська освіта. і

Важливий внесок у формування теорії соціальної стратифікації та визначення поняття соціального статусу зробив П.Сорокін. Ппраці з розробки проблеми соціальних переміщень належать таким американським авторам, як С. Ліпсет і Р. Бендікс, П. Блау і О. Данкен, Д. Фрезерман і Р. Хаузер. Серед останніх публікацій, які тою чи іншою мірою торкаються проблеми соціального статусу, вирізняються розробки таких вітчизняних дослідників, як Р. Ануфрієвої, В. Богданова, Л. Бевзенко, М. Зелінського, О. Злобіної, О. Іващенко, С. Макеева, М. Михальченко, Н. Паніної, Т. Рудницької, О. Симончук, В. Черноволенка, М. Шульги, в яких здійснено конкретно-соціологічний аналіз прояву статусних диспозицій та розглядаються супутні феномену соціального статусу явища, такі як маргінальність, елітність, елітарність, егалітарність, корпоративність, введення яких до контексту означуваної проблематики дозволяє здійснити її специфікацію й виявити її маловивчені грані та аспекти. Н. Коваліско чітко структурувала складові поняття "соціальний статус особистості". Російські дослідники Д. Л. Константиновський, В. Г. Харчева та ін. розглядають проблеми соціальної селекції в системі освіти (в тому числі й вищій), можливості трансмісії високого соціального статусу і висхідної соціальної мобільності. Серед вітчизняних дослідників механізми освітньої та міжпрофесійної мобільності фахівців з вищою освітою розглядаються в роботах Макеева С. О., Оксамитної С. М., Симончук О. В., Прибуткової І. М., Бакірова В. С., Сокурянської Л. Г. та ін.

Метою статті є визначення основних концептуальних підходів до соціологічного вивчення ролі університетської освіти у формуванні соціального статусу особистості.

Виклад основного матеріалу. Термін "статус" походить від латинського дієслова *statuer*, що означає "встановити". Латинське слово *statutum* означає "встановлені правила поведінки", "устав та регламентація". Поняття соціального статусу в сучасній соціологічній та

соціально-психологічній літературі включає обидва зазначених моменти: положення, яке займає суб'єкт, та права й обов'язки, які йому пред'являються.

У широкий науковий обіг це поняття було введено німецьким соціологом М. Вебером, в роботах якого статус, клас і влада виступають в якості основних вимірів соціальної стратифікації. Соціальний статус, за Вебером, — це не тільки позиція індивіда в суспільстві, а й атрибут соціальних груп і колективних стилів життя. Тоді як американська соціологічна традиція фокусувала увагу на індивідуальному статусі, традиція, що йде від М. Вебера, більш цікавилася походженням, підтримкою і соціальними наслідками існування статусних груп і статусних громад. На його думку, стиль життя поєднує співтовариства, ізолює й захищає одних від інших, допомагає виробляти спільні механізми використання соціально-культурних вигод і привілеїв їхнього формального статусу.

Важливий внесок у розробку теорії соціального статусу зробили такі соціологи, як Дж. Мід, Д. Морено, Р. Лінтон, які працювали в рамках теорії ролей, що дозволило розробити більш глибоку концепцію природи соціальної організації і місця особистості в ній. У суспільстві, на думку Р.Лінтона, розвиваються два типи статусів — приписаний і досягнутий. Приписані (задані) статуси — це статуси, якими індивіди наділені без врахування їхніх схильностей і здібностей. Вони передбачувані і підготовка до них розпочинається з самого народження людини. Досягнуті ж статуси є такими, що не закріплюються за індивідами з народження, але відкриті для досягнення на основі конкуренції і особистих зусиль [3, с. 29].

Людині відведене деяке “місце” в системі соціальних відносин. За теорією Л. Сева, людині задається програма того культурного та ціннісного оточення, відтворення якого є одним із завдань її подальшої життєдіяльності. Безумовно, така “заданість” соціального статусу особи впливає на хід формування особистості, але процес самовідтворення особистості в системі соціальних відносин на цьому не завершується. Соціальний статус є відносно “пасивним” компонентом особистості та він змінюється по ходу просування по “траєкторії життєдіяльності”.

Важливий внесок у формування теорії соціальної стратифікації та поняття соціального статусу зробив П. Сорокін. Конкретні форми стратифікації, за П. Сорокіним, багаточислені, але все їх різноманіття може бути зведене до трьох основних — економічна, політична та

професійна. Як правило, всі вони тісно переплітаються. Люди, які належать до вищого щабля за одним із параметрів, зазвичай, належать до нього й за іншими параметрами та навпаки [4, с. 111]. Поряд із владою і престижем П. Сорокін розглядає статус в якості важливого фактору, який впливає на становище людини в суспільстві, приналежність до певних **соціально-професійних** груп. Для того, щоб визначити становище людини в певному соціальному просторі, відзначає П. Сорокін, необхідно визначити її відношення до інших людей і інших соціальних явищ, що взяті за “точку відліку”. Сам вибір “точки відліку” залежить від нас: ними можуть бути люди, групи або сукупність груп [4, с. 300].

Певний час у соціологічній практиці існувала взаємозалежність понять позиції і статусу. У подальшому науковцями було прийнято поділ позиції на статус і посаду. Так, статус означає позицію в загальній інституційній системі, що визнається і підтримується усім суспільством, а посада — позиція в організації, що регулюється специфічними обмеженнями, правилами в обмеженій групі, тобто, позиція, яку можна досягти, а не приписати. Отже, до статусу відносяться позиції, які пов'язані з соціальним походженням, статтю, віком, сімейними відносинами, а до посади — позиції, які індивід досягає *в результаті свого навчання(в тому числі й університетського) і трудової діяльності*.

Праці з розробки проблеми соціальних переміщень належить таким американським авторам, як С. Ліпсет і Р. Бендікс, П. Блау і О. Данкен, Д. Фрезерман і Р. Хаузер. На думку П. Блау і О. Данкена, емпіричне дослідження мобільності повинно бути зосереджене на аналізі тих умов, які впливають на професійні досягнення, і мобільності в межах наявних інституційних відмінностей конкретного суспільства [5, с. 9].

На увагу заслуговують погляди української дослідниці Н. Паніної щодо соціального статусу, ролей і стилю життя та їх місця в суспільстві. Вона зазначає: “Статус зумовлений особливостями соціальних відносин, які домінують у суспільстві, за допомогою взаємозв'язаних з ним ролей як нормативних зразків поведінки регламентує соціальну поведінку людини, стійкі компоненти якої відображають її стиль життя. Якщо при вивченні функції і значення ролі в процесах соціальної інтеграції як основні категорії аналізу виступають конвенційні очікування як суб'єктивні, відображені в індивідуальній, груповій і суспільній свідомості характеристики змісту ролі, то при аналізі ре-

гуляторів зміни соціального статусу і пов'язаного з ним стилю життя правомірне введення нового поняття — “віково-рольові очікування” [6, с. 101].

При соціальному переміщенні (мобільності) індивід, отримуючи новий статус (зазвичай вищий), включається в нову роль чи ролі під впливом відповідного виду діяльності, зміст якої на першому етапі виконання може більшою чи меншою мірою не збігатися зі змістом ролі. Тому за зміни соціального статусу відбувається перебудова не тільки структури заняття, а й такого компоненту стилю життя, як стиль діяльності [7, с. 324].

Український соціолог Н. Коваліско (автор навчального посібника “Основи соціальної стратифікації”) детально проаналізувала поняття “соціальний статус” в рамках теорії соціальної стратифікації. Науковцем розглянуто різні методологічні підходи та напрямки вивчення феноменів соціального статусу. Підкреслюється, що в соціологічному дискурсі акцентується увага на соціально-економічних, дистанційних, нормативних, етнокультурних та динамічних аспектах соціального статусу [8].

Поєднуючи світоглядні, професійні та інші ціннісні орієнтації, соціальні норми і ролі, соціальний статус в своїй нормативній структурі включає чотири основні елементи: 1) тип поведінки, який відповідає даному статусу; 2) розпорядження-вимогу у зв'язку з подібною поведінкою; 3) оцінку виконання приписної ролі; 4) санкцію — соціальні наслідки дії в межах вимог соціального статусу. В будь-якому суспільстві, за виключенням періодів анархії та соціальних потрясінь соціальна циркуляція індивідів та їх розподіл здійснюються не стихійно, а мають характер необхідності та суворо контролюються різноманітними інститутами. Ці інститути в цілому й становлять комплекс механізмів, котрі контролюють процеси соціального тестування, селекції та розподілу індивідів всередині соціального організму. Здебільшого цю роль виконують: 1) сім'я; 2) система освіти; 3) церква (частково); 4) професійні, політичні та громадські організації.

Як було з'ясовано, однією із запропонованих стратифікаційних систем є соціально-професійна. Особливу роль у цій системі виконують кваліфікаційні вимоги, що висувуються до виконання тієї чи іншої професійної ролі, — володіння певним досвідом, уміннями та навичками (*які в більшій мірі набуваються протягом навчання, зокрема у вузі*). Професія, місце праці людини — це один з фактів, за якими судять про неї і вона судить про себе [9, с. 44]. У сучасному суспільстві

професія постає як важливий і значущий аспект отриманого соціального образу, вона функціонує як зручний засіб соціального маркування та відіграє велику роль в уявленні про себе та інших [10, с. 205]. На нашу думку, високий соціальний статус в соціумі (за соціально-професійною стратифікаційною системою) є показником того, яку професійну роль виконує той чи інший індивід. А виконання такої професійної ролі можливе тільки за умови отримання університетської освіти.

Проаналізувавши наукові праці деяких відомих соціологів, можна виділити те, що одним серед основних чинників, які впливають на формування соціального статусу, є рівень освіти індивіда. Саме інституту освіти властиві функції соціальної та культурної зміни шляхом сприяння наукового прогресу та підвищенню освітнього рівня населення, використання інтелектуального потенціалу суспільства, створення науково-технічного потенціалу, загального прогресу суспільства. Саме вища освіта традиційно розглядається як умова просування по статусних сходах. Наслідком високого рівня освіти є адекватні статусні позиції та рівень матеріального стану. Є всі підстави вважати, що одним із головних інструментів, а одночасно й рушієм, локомотивом, здатним “витягнути” дві інші складові людського розвитку (здоров'я та матеріальний добробут) виступає перша складова людського розвитку — **освіта (на всіх її рівнях)**.

Освіта як критерій соціальної стратифікації розглядалася багатьма представниками соціальної теорії. Особлива функція освіти (в тому числі й університетської) — передавати статус від покоління до покоління і в той же час змінювати його (П. Сорокін); зв'язок системи освіти з боротьбою різних статусних груп за оволодіння багатством, владою і престижем через механізми підтримки “своїх” і створення перешкод для “чужих” (Р. Коллінзом). Так, Радаєв В. В., Шкаратан О. І. особливо важливими критеріями в суспільстві вважають тривалість та якість освіти (в тому числі й університетської) та престиж професії [11, с.28] (можливість отримання якої повністю залежить від вищої освіти).

У сфері освіти (в тому числі й вищої) відбуваються радикальні функціональні, структурні й організаційні зміни, в регулюванні яких значну роль відіграє державна освітня політика. Стосовно функцій соціального інституту освіти існує чимало різних класифікацій, але найчастіше виокремлюються такі функції: культурна (трансляція знань і культурних зразків), соціальна (участь у процесі соціаліза-

ції особистості), економічна або професійна (підготовка і перепідготовка кадрів, формування соціально-професійної структури суспільства), ідеологічна (виховання громадянина, лояльності до настанов інститутів, підтримка моральних норм), соціально-селективна (освіта є каналом соціальної мобільності й інструментом відтворення соціальної нерівності) [12].

Російські дослідники Д. Л. Константиновський, В. Г. Харченко та ін. розглядають проблеми соціальної селекції в системі освіти (в тому числі й вищої), можливості трансмісії високого соціального статусу і висхідної соціальної мобільності. Серед вітчизняних дослідників механізми освітньої та міжпрофесійної мобільності фахівців з вищою освітою розглядаються в роботах Макеева С. О., Оксамитної С. М., Симончук О. В., Прибуткової І. М. [13, 14]. У працях цих науковців наголошується на тому, що ціла низка чинників і механізмів — від економічних до особистісних — “відповідають” за постійне відтворення освітньої нерівності, а також з’ясовується залежність освітніх здобутків від соціологічного походження.

Аналіз місця та ролі університетської освіти у вивченні соціального статусу особистості показує: університетська освіта відіграє вирішальну роль у отриманні бажаного соціального статусу (мається на увазі досягнутий статус). Система освіти стає особливим інститутом суспільства, що певною мірою забезпечує відтворення його соціальної структури. Наприклад, Р. Брін та Дж. Голдторп розробили “модель раціональної дії”, яка пояснює проблему освітнього вибору в сучасних суспільствах, а також чинники, які на нього впливають, та як це відображається на соціальній структурі [15]. Класичними в соціології вважають чотири основних критеріїв стратифікації — влада, дохід, освіта і престиж. Сучасні стратифікаційні теорії (Б. Барбер, К. Девіс, У. Мур, Т. Парсонс, І. Селені, Д. Трейман та ін.) розглядають в якості основного критерію соціальної диференціації суспільства той сукупний капітал, яким розпоряджаються індивіди і групи. В свою чергу цей капітал складається з декількох видів капіталу, набір яких включає: політичний, економічний, соціальний, а також культурний капітал. Останній відображає якість виховання, рівень освіти, професіоналізму тощо [16, с. 150]. Але розвиток теорії постіндустріального суспільства спричинив значні зміни і в поглядах на соціальну структуру. В умовах такого суспільства різко зростає роль освіти як критерію стратифікації, який, на думку представників цієї теорії, витісняє інші критерії (зокрема, владу, дохід, престиж). Роль освіти (в т. ч. й

університетської) в сучасному суспільстві визначається тим, що відбувається технологізація та інтелектуалізація виробництва, а відповідно, з’являються нові вимоги до робочої сили [17, с. 27].

Зупиняючись на детальному аналізі одного із зазначених вище критеріїв стратифікації — освіти, доречно буде згадати, що П. Сорокін розглядав освіту (в т. ч. й вищу) як один із механізмів соціального тестування, відбору та розподілу індивідів всередині страт, прошарків у відповідності з їхніми талантами і можливостями успішного виконання своїх соціальних функцій. Поряд з іншими інститутами освіта є “ситом”, яке “просіє” індивідів і відводить їх те або інше місце в суспільстві [18, с. 405]. Система освіти, включаючи всі її рівні, складає єдине ціле, і нерівність можливостей отримання вищої освіти може накопичуватися, починаючи з початкового і середнього рівня [19, с. 97]. За теорією П. Бурдьє, діти, які отримали більш якісну освіту вже в початковій школі, з часом накопичують великий обсяг культурного капіталу і мають більше шансів пройти конкурентний відбір у вузи [20, с. 16]. Але, на думку американських соціологів П. Л. Бергера і Б. Бергера, освіту, окрім всього іншого, можна купити. Індивід, який значно збільшив свій дохід за певний період часу, може купити освіту, як і будь-який інший предмет, призначений для продажу на ринку, якщо не для себе, то для своїх дітей. Тому за такою життєвою логікою, можна стверджувати, що освіта — це фактично тільки наслідок доходу, і матеріальний дохід, в даному випадку, є базовим чинником, що детермінує позицію індивіда в стратифікаційній схемі. Важливим є також те, що в даній схемі зберігається вирішальний зв’язок між класовою позицією і можливістю отримати відповідний рівень освіти. Індивід з нижчого класу має менше шансів на отримання освіти. В результаті недостатнього рівня освіти він має і недостатні можливості для отримання доходу. А це в свою чергу, знижує шанси на покращення позиції в класовій системі й на те, щоб дати адекватну освіту своїм дітям. Яким чином можна це пояснити? По-перше, існує прямий зв’язок між стилем життя і життєвими шансами. Стиль життя середнього класу більше сприяє досягненням, мотивації дитини щодо успіху в освітній системі. По-друге, навчають у школах і управляють ними професіонали з середнього класу, якими і встановлюються стандарти досягнень. Часто не свідомо вони дискримінують дитину з нижчого класу. Тому така дитина з самого початку свого життєвого шляху опиняється у освітній системі в невідповідному становищі.

Як стверджує Н.В. Коваліско, освіта в сучасному суспільстві є одним з важливих і визнаних механізмів поліпшення власного становища — отримання кращої роботи, більш високих заробітків, більш високого рівня життя, а також суттєво сприяє отриманню влади (хоча, звичайно, не є ні єдиною, ні обов'язковою умовою для цього) [19, с. 98]. Проте в сучасній соціології висувуються й інші припущення щодо значимості критерію університетської освіти. Французький соціолог Р.Будон висунув тезу про “дефляцію” освіти в сучасних розвинутих суспільствах, тобто, зменшення ваги освіти пов'язане з її масовістю [21, с. 19]. Зростає частка освічених людей, тому освіта перестає бути “дефіцитним” ресурсом. Для того, щоб зайняти вищу позицію у суспільстві, потрібно все більше здобувати додаткові “кредити” (освітні сертифікати, диплом, вчені звання тощо).

Система освіти стає особливим інститутом суспільства, що певною мірою забезпечує відтворення його соціальної структури. Її роль у продукуванні нерівності за критерієм освіти полягає в тому, що через неї відбувається нерівний розподіл культурних ресурсів, що забезпечує підтримку існуючої соціальної нерівності, яка в сучасних суспільствах значною мірою пов'язана з нерівністю у володінні культурними ресурсами [16, с. 98].

Висновок. Таким чином, у сучасному світі університетська освіта виступає особливим чинником мобільності, відіграє значну роль у формуванні відповідного соціального статусу особистості. Поряд з економічною, політичною активністю, шлюбом — університетська освіта виступає одним із основних механізмів висхідної мобільності. В цьому механізмі зусилля індивіда докладаються головним чином не на місце його праці або бізнесу, а на просування через процес освіти (в тому числі й вищої). Освіта сприяє висхідній мобільності, але дає не лише знання, необхідні для оволодіння професіями високого статусу, а й сприяє розумінню їхнього застосування. Беззаперечним є те, що університетська освіта виступає важливим ресурсом соціальної мобільності і освоєння нових соціальних ролей.

Література

1. Ковалівко Н. В. Соціальний статус у сучасній теорії стратифікації // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. — 2006. — С. 53–55.

2. Марченко О. В. Соціальний статус особистості: структура, детермінанти розвитку та форми прояву. Автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00.03 / О.В. Харченко; Ін-т вищої освіти АПН України. — К., 2001 // Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/8829.html>.

3. Линтон Р. “Статус и роль” // Человек и общество. Хрестоматия / Под ред. С. А. Макеева. — К.: Институт социологии НАН Украины, 1999. — С. 29–37.

4. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. — М.: Политиздат, 1992. — 543 с.

5. Ковалівко Н. В. Динамічні аспекти соціальної стратифікації: специфіка соціальної мобільності // Соціологія. — 2007. — №6. — С. 7–15.

6. Панина Н. В. Социальный статус и стиль жизни // Стиль жизни личности: теоретические и методологические проблемы / Сохань Л. В. — К., 1982. — С. 288.

7. Панченко С. Соціальний статус і стиль життя. Соціальні виміри суспільства. Випуск 10. — К.: Інститут соціології НАН України, 2007. — 429 с.

8. Ковалівко Н. В. Основи соціальної стратифікації: навчальний посібник. — Львів: “Магнолія 2006”, 2007. — 328 с.

9. Ковалівко Н. В. Професія як критерій соціальної стратифікації // Український соціум. Наук.журнал. — №3(20). — 2007, Київ. — С. 44–53.

10. Ленуар Р., Мерлье Д., Пэнтол Л., Шампань П. Начала практической социологии / Пер. с фр. — М.: Ин-т эксперимент.социологии; СПб.: Алетейя. — 2001. — 410 с.

11. Радаев В. В., Шкаратан О. И. Социальная стратификация. Учебн.пособие. — М.: Аспект Пресс, 1996. — 318 с.

12. Хижняк Л.М. Державна освітня політика в умовах глобалізації. Ресурс доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2007-1/doc/1/02.pdf>.

13. Подвижность структуры. Современные процессы социальной мобильности / Макеев С. А., Прибуктова И. М., Симончук Е. В. и др. — К.: Институт социологии НАН Украины, 1999. — 204 с.

14. Новые социальные неравенства / Под ред. Макеева С. А. — К.: Институт социологии НАН Украины, 2006. — 355 с.

15. Breen R., Goldthorpe J. Explaining Educational Differentials: Towards a Formal Rational Action Theory // Rationality & Society, 1997. — №9. — P. 275–305.

16. Заславская Т. И. Современное российское общество: социальный механизм трансформации. — М.: Дело, 2004. — 400 с.

17. Новая постиндустриальная волна на Западе / Под ред. Иноземцева В. — М.: Academia, 1999. — 640 с.

18. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. — М.: Политиздат, 1992. — С.405-409.

19. Ковалівко Н. В. Освіта як критерій соціальної стратифікації в українському суспільстві // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. — 2007. — С. 96–100.

20. Бурдье П. Университетская доска и творчество: против схоластических делений // Socio-Logos 96, М., 1996. — С. 8—31.

21. Будон Р. Место беспорядка. Критика теорий социального изменения / пер. с фр. — М.: Аспект Пресс, 1998. — 284 с.

Е. Н. Фудорова

РОЛЬ УНИВЕРСИТЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ СОЦИАЛЬНОГО СТАТУСА ЛИЧНОСТИ: ОСНОВНЫЕ КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ

В статье автор рассматривает понятие социального статуса. Анализируются соотношение классических в социологии критериев формирования социального статуса индивида (власть, доход, образование и престиж). Предложены основные концепции, касающиеся роли университетского образования при формировании социального статуса индивида.

Ключевые слова: университетское образование, социальный статус, стратификация, восходящая мобильность.

E. M. Fudorova

UNIVERSITY EDUCATION ROLE ON PERSONAL SOCIAL STATUS FORMATION: CONCEPTUAL APPROACHES

The author considers the concept of social status in his article. He analyses correlation of classical sociological criteria in forming of individual social status (power, income, education and prestige). There offered basic concepts which touch upon the role of University education while forming of individual social status.

Key words: university education, social status, stratification, upward mobility.

УДК 316.77

І. А. ЧУДОВСЬКА-КАНДИБА

СУБ'ЄКТ В РЕКЛАМНИХ ПРАКТИКАХ

У даній статті розглянуто категорію “суб’єкта” як одну з базових для соціологічного дискурсу. Показано, як відбувається трансформація бачення ролі суб’єкта у соціальних процесах. На прикладі рекламних практик продемонстровано зміни характеру взаємодії між суб’єктами, а також висвітлення цих змін у наукових наративах. Представлено характеристики, які притаманні суб’єктам рекламних практик саме у наш час, в епоху пізньої сучасності.

Ключові слова: суб’єкт, реклама.

Якщо ми ведемо мову про зміни, які відбуваються у суспільному житті та відображаються на рекламних практиках, урізноманітнюючи їх, то неможливо обійти стороною і суб’єктів. Ми не будемо вести мову про суб’єкта, який ще недавно фігурував у зв’язку з спробами у той чи інший спосіб пояснити перебіг історії, тобто не вдаватимемося у визначення місця суб’єкта в історії. Цим самим залишимо за межами даної роботи дискусії щодо визначення домінуючої ролі особистості або мас у творенні історії. Ми спробуємо поглянути на суб’єкта, який фігурує у звичайних побутових рекламних практиках. Та, не дивлячись на те, що реклама вдається до спрощених текстів, прагне бути доступною та зрозумілою, ми маємо все-таки справу з суб’єктами, що аж ніяк не є такими ж стандартизованими як сама реклама, а навпаки, досить диференційованими. Реклама здійснює маркування суб’єктів. Тим самим формуючи певні соціальні групи споживачів, яких об’єднує процес споживання подібних товарів, послуг, ідей. Та процеси замовлення, виготовлення, споживання реклами — є різні функціонально. Містять у своїй сутності неоднозначність і протиріччя, оскільки у них задіяні інтереси різних суб’єктів.

А чи змінилися гравці рекламних практик у час, у якому ми живемо, час який визначають як пізню сучасність або наше з вами сьогодення? І якщо так, то в чому полягають ці зміни? Український соціолог Н. Лисиця, зазначає: “У міру перетворення у певну структуру реклама набуває набір правил і сукупність загальних експектацій. Всередині цієї структури спостерігається розподіл праці, у якому ін-